

Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Διάφοροι οικογένειαι των Σερρών, Μελενίκου και μοναστηρίου Ρίλας κατα το έτος 1824

Ι. Βασδραβέλλης

doi: [10.12681/makedonika.983](https://doi.org/10.12681/makedonika.983)

Copyright © 2015, Ι. Βασδραβέλλης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Βασδραβέλλης Ι. (1967). Διάφοροι οικογένειαι των Σερρών, Μελενίκου και μοναστηρίου Ρίλας κατα το έτος 1824. *Μακεδονικά*, 7, 369-373. <https://doi.org/10.12681/makedonika.983>

ΣΥΜΜΕΙΚΤΑ

ΔΙΑΦΟΡΟΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΙ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ, ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΡΙΛΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1824

Μεταξύ τῶν διαφόρων ἐγγράφων, σημειώσεων καὶ σπαραγμάτων τοῦ ἀρχείου Ἐδελφῶν Γραμματικῶν, τὸ ὅποιον ἐδημοσίευσ¹, ὑπῆρχε καὶ ἓν κατάστιχον τὸ ὅποιον μεταξύ ἄλλων σημειώσεων, ἄνευ τινὸς ἱστορικῆς ἢ ἄλλης σημασίας, περιεῖχε καὶ τὰ κατωτέρω ὀνόματα Ἑλλήνων κατοικῶν ἐκ Σερρῶν, Μελενίκου καὶ μοναστηρίου τῆς Ρίλας. Τὸ κατάστιχον εἶναι ἔντυπον μὲ χρονολογίαν τὸ ἔτος 1824 καὶ ἄνευ ἄλλης τινὸς πληροφορίας, πιθανῶς δὲ πρόκειται περὶ ὀνομάτων συνδρομητῶν περιοδικῶν τινος ἢ καὶ βιβλίου ἐκδοθέντος εἰς Σέρρας καὶ τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομεν τὸν τίτλον.

Ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ φέρω εἰς τὴν δημοσιότητα τὰ διαλαμβανόμενα ὀνόματα, διότι πρόκειται περὶ οἰκογενειῶν τῶν ὁποίων διασώζονται ἀπόγονοι σήμερον τόσον εἰς τὰς Σέρρας, ὅσον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, Ἀθήνας καὶ ἄλλαχοῦ, ὅπως οἱ ἐκ Βλάστης τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καταγόμενοι ἀδελφοὶ Δούμπα, Ἰωάννης Καπέτης, οἰκογένεια Γερμάνη, Ἀθανάσιος Ἀναστασίου, καταφυγόντες ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ὁ Ἀλέξανδρος Ἐμμ. Παπᾶς², υἱὸς τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Χαλκιδικῆς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, ἢ πολυάνθρωπος οἰκογένεια Ζλατάνου ὡς καὶ Ζανλῆ ἐκ Μελενίκου καὶ ἄλλοι πολλοί.

¹ Μακεδονικά 4 (1960) 163-231.

² Εἶναι ἀμφίβολον ἂν ὁ Ἀλέξανδρος Ἐμμανουὴλ Παπᾶς εὑρίσκετο τὸ ἔτος 1824 εἰς τὰς Σέρρας· μάλλον πρέπει νὰ ἐνεγράφη συνδρομητῆς τοῦ βιβλίου ἢ τοῦ περιοδικῶν ὑπὸ τινος φίλου ἢ συγγενοῦς. Καταλήγω εἰς αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, διότι ὁ Ἀλέξανδρος, ὅταν ἐκηρύχθη ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 εἰς τὰς Σέρρας καὶ ἔν συνεχείᾳ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εὑρίσκετο μετὰ τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἀναστασίου καὶ Ἀθανασίου εἰς Βιέννην διευθύνων τὸν ἐμπορικὸν οἶκον τοῦ πατρὸς του. Μετὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ Ἀναστάσιος, νέος καὶ ἐνθουσιώδης, ὅπως ἦτο, ἀφίχθη εἰς τὰς Ἡγεμονίας τοῦ Δουναβέως καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ὑπὸ τὸν Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην ἐπανάστασιν καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχίαν αὐτῆς ἐκεῖ μέσῳ Τεργέστης μὲ 12 φίλους του ἔφθασεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἵνα προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸν ἀγῶνα. Τότε προφανῶς ἀφίχθη εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος μὲ τὸν ἀδελφὸν του Ἀθανάσιον. Ὁ Ἀθανάσιος ὑπῆρξεν στενὸς φίλος τοῦ Γάλλου φιλέλληνος ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Θιέρσου (Adolfe Thiers), μὲ τὸν ὅποιον διετήρει ἀλληλογραφίαν σχετικῶς μὲ τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821 (πρβλ. Γ. Λαῖου, Ἀνέκδοτες ἐπιστολὰς καὶ ἔγγραφα τοῦ 1821 ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Βιέννης, σ. 21, 92, 223, 236). Ὁ Ἀλέξανδρος φαίνεται ὅτι ἀπέθανε εἰς τὸ Μεσολόγγι καταβληθεὶς ἐκ τῶν πολεμικῶν κακουχιῶν καὶ στερήσεων (βλέπε Π. Πέννα, Ἱστορία τῶν Σερρῶν, σ. 95 κέ.)

Α' Ἐκ Σερρῶν

- 1) Παναγιώτατος Μητροπολίτης Σερρῶν Κύριος Πορφύριος
- 2) Παναγιώτατος μητροπολίτης Νύσσης Κύριος Ἰωσήφ
- 3) Σοφολογιώτατος διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Ἀργύριος, Παπᾶ Ρίζου ἐκ Σιατιστῆς
- 4) Πανοσιολογιώτατος Ἀρχιδιάκονος τοῦ Ἁγίου Σερρῶν Ἰοακείμ ἐκ Γανοχώρων
- 5) Ἱερολογιώτατος διάκονος Ἁγίου Σερρῶν Παρθένιος ἐξ Ἀθηνῶν
- 6) Αἰκατερίνη Παπᾶ Πέτρου Κυρκίδη ἀδελφή τοῦ Παρθενίου
- 7) Δημήτριος Ἀργ. Ρίζου ἐκ Σιατιστῆς γραμματεὺς Μητροπολίτου
- 8) Πανοσιολογιώτατος πνευματικὸς Σερρῶν Μελέτιος Κυκότης
- 9) Προηγούμενος Κουτλουμουσιανὸς Ἀγάπιος μουσικὸς
- 10) Διάκονος τῆς μονῆς τοῦ Τιμίου Προδρόμου Θεοδόσιος
- 11) Πανοσιώτατος Ἱερεμίας Εἰκονοφοινισιῶτης
- 12) Αἰδεσιμώτατος ἱερεὺς Παπᾶ Ἰωάννης
- 13) Αἰδεσιμώτατος Παπαδημήτριος ἐκ Μετσόβου
- 14) Μοναχὸς Βλάσιος ἐξ Ἰμβρου
- 15) Μοναχὸς Ἀμβρόσιος ἐκ Κρήτης
- 16) Μοναχὸς Ἀμβρόσιος ἐξ Ἰωαννίνων
- 17) Παπασακελλάριος Κύρ Βασίλειος ἐξ Ἰωαννίνων
- 18) Παπᾶ Εὐαγγελινὸς ἐξ Ἀχινοῦ
- 19) Ἐκλαμπρότατος Ἰωάννης ὑποκόνοσολος τῆς Βρεττανικῆς δυνάμεως
- 20) Ἐντιμολογιμώτατος γραμματεὺς Κύριος Θεόδωρος Δημητρίου Καυταντζῆ
- 21) Ἐντιμώτατος Γεώργιος Π. Ἀθανασίου ἐξ Ἰωαννίνων
- 22) Εὐγενέστατος Τζελεπῆ Κωστάκης Σπανδωνίδης Θεσσαλονικεὺς
- 23) Ἐντιμώτατοι Κύριοι Αὐτάδελφοι Δούμα ἐκ Βλάτσης
- 24) Ἰωάννης Βατρινίδης ἐκ Καστορίας
- 25) Γεώργιος Στοϊκὸς Τερζιμπασης Σερρῶν
- 26) Ἰωάννης Π. Καπέτης ἐκ Βλάτσης
- 27) Νικόλαος Π. Γκαγάνης ἐκ Λέσβου
- 28) Γεώργιος Χατζηδούκας
- 29) Ἐξοχώτατος Κύριος Ἀναστάσιος Πάλης ἐξ Ἰωαννίνων
- 30) Ἀλέξανδρος καὶ Ἀσπασία τέκνα Ἀναστασίου Πάλης
- 31) Ἐξοχώτατος Δημήτριος Ἀθαν. Δέλης ἐκ Καλλάρων
- 32) Διογένης καὶ Ἐλισσάβη τέκνα Ἀθαν. Δέλη
- 33) Δημήτριος Ξυδόπουλος Κερκυραῖος
- 34) Κων/ντίνος Ξυδόπουλος υἱὸς τοῦ Δημητρίου
- 35) Ἰωάννης Σνιόκας
- 36) Βασίλειος Μηλιάδης ἐκ Σταγείρων
- 37) Εὐστάθιος Παπαπέλλος Ζαγοραῖος
- 38) Εὐγενεστάτη Χρυσανθῆ Ἀναστ. Ἐμμ. Βασματζῆ
- 39) Κατίγκω Βασματζῆ θυγάτηρ τῆς Χρυσανθῆς
- 40) Δημήτριος Χ' Ἀποστόλου Κοκκινᾶς
- 41) Κων/ντίνος Ζανοῦ Κοκκινᾶς
- 42) Ἀναστάσιος Κων/νου Κοκκινᾶς
- 43) Κων/νος Χατζημανώλης
- 44) Ἀντώνιος Στεργίου Αἰβατλῆς
- 45) Ἐντιμώτατος Χ' Στογιάννης Κων/νου Βασματζῆς
- 46) Ἐντιμώτατος Χ' Δημήτριος Ἐμμανουὴλ Βασματζῆς

- 47) Αιδεσιμότατος νομοφύλαξ Σερρών Χατζηλεόντιος εκ Κύπρου
- 48) Χ' Πέτρος Δραγάσης
- 49) 'Αλέξιος Μπελαρούτης
- 50) 'Αδελφοί Σκαρδη
- 51) Δημήτριος 'Αθανασίου εκ Τρίκκης
- 52) Μιχαήλ Φιλίππου
- 53) 'Ιωάννης Βασιλείου
- 54) 'Ιωάννης Χατζηποστόλου εξ 'Ολύμπου
- 55) Λάζαρος Δημητρίου Σιατιστεύς
- 56) Χρυσογόνος Θεολόγου 'Αργυριάδης
- 57) 'Εμμανουήλ Δημητρίου εκ Λέσβου
- 58) Ζαφείρης Δημητρίου
- 59) 'Ιωάννης Γεωργίου Γούναρης
- 60) Στάμος Παναγιώτου μουσικός εκ Ζάρκου Θεσσαλίας
- 61) Μιχαήλ Χατζηδημητρίου
- 62) Μιχαήλ 'Αθανασίου Χρυσάφης
- 63) 'Αδάμ Πάλλας
- 64) 'Αθανάσιος 'Αναστασίου εκ Βλάτσης
- 65) Κων/νος Θεμελής
- 66) Κων/νος Διαμαντή Βαλσαματζής Ζαγοραῖος
- 67) Νικόλαος Μιχαήλ ράπτης εκ Μοσχοπόλεως
- 68) Δημήτριος Μανασής υἱός ἱερέως εκ Μαντεμοχωρίων
- 69) Δημήτριος Ναούμ Καρίλλας Θεσσαλονικεύς
- 70) Μαργαρίτης Βάγκας Ράπτης
- 71) Δημήτριος 'Ιωάννου Καλέπης Σερραῖος

Β' Μαθηταί τῆς Σχολῆς Σερρών

- 1) 'Ιερομόναχος Παπᾶ Κύρ 'Ιερόθεος
- 2) Δημήτριος ἀδελφός τοῦ 'Αγίου 'Ιμβρου
- 3) Κων/νος Μηλίδης εκ Ναούσσης
- 4) Γεώργιος Βλαστός
- 5) Μιχαήλ Χατζηγροῦτζιος
- 6) Γεώργιος Νακίδης
- 7) 'Αγγελος Χατζηδούκας
- 8) Γεώργιος Χατζηδούκας
- 9) Εὐθύμιος Χατζηδούκας
- 10) 'Ιωάννης Χατζηδούκας
- 11) 'Ιεροδιάκονος Χρῦσανθος Ζαγοραῖος
- 12) 'Ιερομόναχος Μιχαήλος Κρής
- 13) 'Εμμανουήλ Φωτιάδης
- 14) Δημήτριος Κων)νου Παπακώστας
- 15) Φωτεινός Νικολάου
- 16) Μερκούριος Βασιλειάδης
- 17) 'Αλέξανδρος 'Εμμανουήλ Παπᾶ
- 18) 'Αβράμιος Βασιλειάδης
- 19) Βασίλειος Χατζηχρήστου
- 20) 'Ιερεύς Λάσκαρις εκ Ζάρκου Θεσσαλίας

- 21) Ἀναστάσιος Σπύρου Θεσσαλονικεὺς
- 22) Μοναχὸς Νεόφυτος ἐξ Ἀμοργοῦ
- 23) Ἱεροδιάκονος Ἀγάπιος ἐκ Βερροίας
- 24) Ἀδελφοὶ Ἐμμανουὴλ καὶ Βασίλειος Ἀναστασίου Ἐμμ. Βασματζῆ
- 25) Χ'' Γρηγόριος Χ'' Λαζάρου ἐκ Βοδενῶν
- 26) Νικόλαος Ἀργ. Παπαρίζος ἐκ Σιατίστης
- 27) Ἱεροδιάκονος Δωρόθεος ἐκ Παλαιοχωρίου
- 28) Δημήτριος Ἀναστασίου ἐξ Ἀγράφων
- 29) Ἀλέξανδρος Γεωργιάδης Βασματζῆς
- 30) Δημήτριος Φιλίππου μουσικὸς ἐκ Φιλιππουπόλεως

Γ' Μελενίκου

- 1) Πανιερώτατος Μητροπολίτης Μελενίκου Κύριος Σαμουὴλ
- 2) Σοφολογιώτατος διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Μελενίκου Κύριος Ἄδαμος Ζαπέκος
- 3) Πανοσιώτατος ἡγούμενος τοῦ Σπηλαίου Κύριος Ναθαναὴλ
- 4) Τιμιώτατος κύριος Δημήτριος Κων/νου Καλαμπάκης
- 5) Τιμιώτατοι Αὐτάδελφοὶ Κων/νου Καρύδα
- 6) Τιμιώτατος Θεοφάνη Κων/νου Καρύδα
- 7) Τιμιώτατος Κων/νος Σπανδωνῆ
- 8) Τιμιώτατοι Αὐτάδελφοὶ Ἀναστασίου Χ'' Λασκάρεως
- 9) Τιμιώτατος Κων/νος Ζλατάνου
- 10) Τιμιώτατος Ἐμμανουὴλ Λαζάρου Κουκούλης
- 11) Τιμιώτατος Κυριακὸς Παπαϊωάννου
- 12) Ἄρχων τῶν ἐκκλησιῶν Κύριος Ἀλέξιος Ζιέρης
- 13) Ἰωάννης Ν. Γάγγα
- 14) Σκευοφύλαξ Ἰωάννης Δ. Βασματζῆς
- 15) Κων/νος Μανώλτζου ὁ καὶ Χαρτοφύλαξ
- 16) Ἄρχων τῶν Μοναστηρίων Γεώργιος Παπαναγιώτου
- 17) Ὁ ἐξοχώτατος Κύριος Χατζηδημήτριος
- 18) Ὁ Τιμιώτατος Δημήτριος Παπαναγιώτου
- 19) Ὁ Τιμιώτατος Ἐξαρχος Κύριος Ἐμμανουὴλ Παπακόστας
- 20) Ὁ Τιμιώτατος Μιχαὴλ Ν. Γερμάνης ἐκ Βλάτσης
- 21) Ὁ Τιμιώτατος Θεοχάρης Κων/νος Σαχατζῆς
- 22) Ὁ Τιμιώτατος Γεώργιος Ἀλεξίου Ζιέρης Ἀσταρτζῆς
- 23) Ἄννα σύζυγος Ἀλεξίου Ζιέρη
- 24) Ὁ Τιμιώτατος Ἰωάννης Κων/νου Ζλατάνου
- 25) Ἐλένη σύζυγος Ἰωάννου Ζλατάνου
- 26) Ὁ Τιμιώτατος Κων/νος Ἐμμ. Παναγιώτου Ζανλῆς
- 27) Ὁ Τιμιώτατος Παναγιώτης Κων/νου Χ'' Ἰωάννου
- 28) Ὁ Τιμιώτατος Ἰωάννης Δημητρίου Τζαρακτζῆς
- 29) Ὁ Τιμιώτατος Κων/νος Χ'' Θεοχάρη Δομέστικος
- 30) Ὁ Τιμιώτατος Θωμᾶς Μηχαλάκη Πετκούσης
- 31) Ὁ Τιμιώτατος Ἀναστάσιος Δ. Κορδουπάλη
- 32) Ὁ Τιμιώτατος Μιχαὴλ Κιουπούδης
- 33) Ὁ Τιμιώτατος Κων/νος Ἐμμ. Βακάλης
- 34) Ὁ Τιμιώτατος Γεώργιος Ἀναστ. Φιδετζῆς ἐκ Βοδενῶν
- 35) Ὁ Τιμιώτατος Ἰακωμᾶς Ζωγράφος ἐκ Κουλακιᾶς

- 36) Ό Τιμώτατος Ίωάννης Σ. Δάλλης εκ Χώρας Χοτόβου
 37) Η Τιμωτάτη Μαριγώ σύζυγος Ί. Δάλλη
 38) Οί Τιμώτατοι Αὐτάδελφοι Γεωργίου Παπαζαββελερινού
 39) Οί Τιμώτατοι Αὐτάδελφοι Μήτσιου Ζλατάνου

Δ' Μοναστήριον τῆς Ρίλας

- 1) Πανοσιολογιώτατος Νεόφυτος Παπαπέτρου ό και Μουσικός
 2) Όσιολογιώτατος Ίεροδιάκονος Ίσαΐας Χ' Φιλίππου ό και Μουσικός
 3) Μουσικολογιώτατος Ίεροδιάκονος Κύριλλος Παπαστάμου

Ε' Οί τοῦ Ίπιτρόπου Ίωσήφ Μαθηταί

- 1) Όσιολογιώτατος Χρῦσανθος Παῦλου Πλαμτζά
 2) Όσιολογιώτατος Αβέρκιος Παπασιλβέστρου
 3) Ίεροδιάκονος Αβράμιος
 4) Λογιώτατοι Αὐτάδελφοι Κων/νος και Ίωάννης Λαζάρου εκ Σαμακοβίου

I. ΒΑΤΔΡΑΒΕΛΛΗΣ

ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΡΙΤΙΚΗΣ

Εὐχαριστῶ τὸν κ. Βασ. Φόρη δι' ὅσα καλὰ ἔγραψε γιὰ τὸ βιβλίον μου «Τὸ γλωσσικὸ ἰδιώμα Γέρμα Καστοριάς» στὸ περιοδικὸ Balkan Studies τόμ. 3, σελ. 208-212 ἐξαίρων διάφορα προσόντα του, τὸ σπουδαιότερο τῶν ὁποίων εἶναι ἡ καλὴ κι ἀκριβὴς ἀπόδοσις τοῦ ἰδιώματος. Παρὰ ταῦτα ὁμως τονίζει και μερικὰ μειονεκτήματα τοῦ βιβλίου.

Ἐπειδὴ νομιζῶ πὼς οἱ σχετικὲς γνῶμες τοῦ κ. Β. Φόρη δὲν εὐσταθοῦν και μειώνουν και τὴν ἀξιολογίαν τοῦ ἔργου, τὴν ὁποία ὁ ἴδιος ἐπαινεῖ, ἐθεώρησα ἀναγκαῖο χάριν τῆς ἀληθείας νὰ προβῶ στὴν ἐξέτασι κι ἀνασκευὴ αὐτῶν.

Οἱ γνῶμές του εἶναι οἱ ἀκόλουθες:

1. Πρῶτα - πρῶτα δὲ συμφωνεῖ μὲ τὴ σειρά, πού δημοσιεύτηκε ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου: λεξιλόγιο, προσθήκες, τοπωνύμια, κύρια ὀνόματα και γραμματικὲς παρατηρήσεις. Προτίμησα ὁμως τὴ σειρά αὐτή, γιατί εἶχα ὑπ' ὄψει πὼς πρῶτα δημιουργήθηκε ἡ γλώσσα κ' ὕστερα ἀκολούθησε ἡ συγγραφὴ γραμματικῆς.

2. Διατεινεται πὼς τὸ λεξιλόγιο εἶναι «ὑπέρμετρα ἐκτεταμένον» κι εὐρίσκει «λήμματα περιττά (!) ἢ ἄλλα, πού θὰ τοὺς ἀρκοῦσε ὁ χαρακτηρισμὸς «κοινόν». Προχωρώντας ὁμως παρατηρεῖ: «βέβαια τέτοια λήμματα διαφωτίζουν πολὺ συχνὰ σπουδαία φωνητικά, μορφολογικὰ ἢ και συντακτικὰ χαρακτηριστικὰ, αὐτὰ ὁμως θὰ ἔπρεπε μᾶλλον νὰ συζητηθοῦν στὰ οἰκεία κεφάλαια τῶν γραμματικῶν παρατηρήσεων» ὥστε τὰ λήμματα δὲν εἶναι καθόλου περιττά. Τὸ πὼς εἶναι καλύτερα νὰ συζητηθοῦν εἶναι ζήτημα προτιμήσεως. Κι ἀναφέρω, ὅσα γράφω στὸν πρόλογό μου σελ. η' «ἤθελα ἡ ἐργασία μου νὰ ἐπεκταθῆ σὲ ὅσο τὸ δυνατόν εὐρύτερο κύκλον» κ.τ.λ., γιατί ἔχω τὴ γνώμη πὼς ἡ ἐρευνα κ' ἡ ἐξέτασι τῶν γλωσσικῶν φαινομένων σὲ πλοῦσι αὐτὰ κι ὄχι φτωχὰ γίνεται πληρέστερη κι ἀποδοτικώτερη.

3. Ό κ. Β. Φόρης βρίζει τὴ φωνητικὴ τοῦ βιβλίου μου πολὺ περιληπτικὴ. Ἄλλὰ ἀπαντῶ σ' ὅλες τὶς γραμματικὲς βλέπομε ὅτι τὸ φθογγολογικὸ μέρος εἶναι πολὺ μικρότερο ἐν σχέσει μὲ τὰλλα δύο μέρη, τὸ τυπικὸ και τὸ ἔτυμολογικὸ, γιατί τὰ φαινόμενα, πού ἐξετάζει, εἶναι πολὺ ὀλιγώτερα. Ἡ μικρὴ γραμματικὴ τοῦ Thumb διαθέτει 13 μόνον σε-